

Людмила КОШЕЛЄВА

*Національна академія державного управління
при Президентіві України*

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Розглядаються основні теоретичні підходи в системі публічного адміністрування. Обґрунтовується, що основою аналізу теоретичних підходів є ліберально-комунітаристський підхід. Доводиться, що Україна потребує системних змін у соціальній, політичній, економічній сферах та підтримки функціонування організаційної структури системи публічного адміністрування, яка забезпечить високий рівень життя, соціальних стандартів та демократії. Відповідно у зв'язку з появою нової політичної системи та європейських стандартів публічного адміністрування виникає необхідність наявності відповідної моделі управління, близької до ЄС.

Ключові слова: публічне адміністрування, основні підходи до визначення публічного адміністрування, політичні мережі.

Liudmyla Kosheleva. Basic theoretical approaches to determination of public administration

The main theoretical approaches in the system of public administration are considered. It is grounded that the basis of the analysis of theoretical approaches is the liberal-communitarian approach. It is proved that Ukraine needs systemic changes in the social, political and economic spheres, and supports the functioning of the organizational structure of the public administration system, which will ensure a high standard of living, social standards and democracy. In line with the new political system and the European standards of public administration, it is necessary to bring the appropriate management model inherent in the European Union.

Key words: public administration, main approaches to the definition of public administration, political networks.

Сьогодні головними постають проблеми співвідношення адміністрування і політики, політичного контролю та державного управління, відповідальності і підзвітності держави своїм громадянам. Розпочата адміністративна реформа, яка зумовила модернізацію політичної влади та інституційного апарату, зміни векторів політичних мереж, актуалізує необхідність більш глибокого дослідження основних підходів до ефективності в системі публічного адміністрування.

Дослідженню питань трансформації теорій публічного адміністрування присвятили свої наукові праці вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Бакуменко, О. Ястремська, Л. Мажник, В. Коваленко, В. Колпаков, О. Кузьменко, Н. Мельтюхова, Ю. Палеха, О. Амосов, Н. Бренінг, М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі, Г. Саймон, Д. Пейн, М. Браунштейн, В. Дункан та ін. Проблеми розвитку управлінських відносин приділяють увагу такі соціологи: Ю. Хабермас, Т. Парсонс, А. Тихонов. В Україні відомі роботи В. Авер'янова, Г. Атаманчука, А. Васильєва, Є. Кубка, Б. Лазарева, Н. Нижник, В. Селіванова, М. Стрельбицького, В. Цветкова та багатьох інших науковців.

Мета статті – розглянути основні підходи до визначення публічного адміністрування.

В Україні проводяться глибокі реформи, оскільки в суспільстві існують нагальні питання щодо вирішення багатьох проблемних ситуацій. Зазначимо, що плануючи і впроваджуючи світоглядні зміни, які відбуваються не так швидко, як політичні та організаційні, необхідно весь час звіряти їх з основною метою – побудовою партнерських відносин між публічною адміністрацією і громадянином. Актуальним усе ще залишається залучення інститутів громадянського суспільства до ухвалення

державних рішень та створення умов для його формування і зміцнення, що має стати головним пріоритетним напрямом розвитку партнерських відносин між владою і суспільством [11, с. 3].

Сьогодні в Україні відбуваються глибокі соціальні та економічні зміни, обумовлені поверненням країни в русло загальних процесів світового розвитку та визначення людини найвищою цінністю [3, с. 4].

Відповідно до Указу Президента України «Про стратегію сталого розвитку „Україна – 2020”» нагальним є «... приведення державних та урядових інституцій у відповідність з новою політичною системою та європейськими стандартами публічного адміністрування» [10].

Публічне адміністрування – «це цілеспрямована взаємодія публічних адміністрацій з юридичними і фізичними особами з приводу забезпечення реалізації законів та виконання основних функцій: орієнтованого планування, яке визначає бажані напрями розвитку, створення правових, економічних та інших умов для реалізації інтересів учасників взаємодії, розподілу праці, кооперування та координування діяльності, а також моніторинг результатів» [5, с. 77 – 78].

Останніми роками поняття «публічне адміністрування» набуло широкого значення та передбачає надання адміністративних послуг європейського рівня шляхом упровадження в практику діяльності принципів демократичного управління [11, с. 5].

Уперше поняття «публічне адміністрування» і «публічне управління» в 1887 р. увів 28-й президент США Вудро Вільсон [11, с. 5].

В «Енциклопедичному словнику з державного управління» публічне адміністрування визначене як теорія та практика державного управління, яка характеризується реалізацією адміністративних процедур шляхом публічної діяльності, застосування інструментів демократичного врядування, упорядкування суспільної діяльності та надання адміністративних послуг як засобу реалізації прав та свобод громадян, а також зазначено, що в Україні воно набуло офіційного визнання як освітня спеціальність [15, с. 605].

У публічному адмініструванні відбувається складний процес інтеграції до Європейського Союзу, де існує певний набір критеріїв щодо адміністративних процедур, яких повинні дотримуватись органи публічної влади, щоб відповідати цінностям демократичного суспільства. Ці критерії формують сутність європейського адміністративного простору, чий принцип повинні виконуватися й можуть бути взяті за основу відповідної моделі управління, близької до тієї, що існує в Європейському Союзі.

Слід зазначити, що критерії ефективності та якості діяльності органів влади щодо надання послуг мають певні відмінності в різних країнах, однак спільними для них є універсальні принципи побудови відносин між державою та громадянами, які, зокрема, визначені як пріоритетні для країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку.

Діяльність органів публічної адміністрації повинна відповідати таким принципам: верховенства права, законності, відкритості, неупередженості, пропорційності, ефективності, підконтрольності, відповідальності [4, с. 19; 7].

Європейський адміністративний простір побудований на таких засадах: безпечність та можливість прогнозування (правова впевненість); відкритість та прозорість; відповідальність; ефективність та результативність для виконання стратегічних пріоритетів серед управлінських цінностей, які в державній службі пов'язані з розвитком управлінських компетентностей, позитивних якостей.

Важливу роль у публічному адмініструванні відіграє надання адміністративних послуг європейського рівня та впровадження в практику діяльності принципів демократичного управління в державі. У публічному адмініструванні якість послуг

повинна впливати саме на задоволення потреб клієнтів, а також на позитивний імідж органів державної влади. Крім того, практика переконує, що якість та ефективність є головними показниками успішності публічного управління, повноти забезпечення прав і законних інтересів громадян та відповідності управлінських послуг їх очікуванням [4, с. 19 – 20; 7].

Отже, у публічному адмініструванні потрібен діючий класичний процес контролю, який складається зі встановлених стандартів (цілей, що піддаються вимірюванню), оцінювання фактично досягнутих результатів та, у разі їх суттєвого відхилення від встановлених стандартів, проведення коригування цілей та планів щодо їх досягнення [1, с. 22].

Слід зазначити, що ефективність процесу публічного адміністрування залежить:

- від дієздатності системи публічної влади;
- стану суспільства;
- рівня та активності суспільної діяльності;
- оперативності та ефективності реагування на проблемні ситуації в країні [1].

Проблемі управлінських відносин значну увагу приділяють соціологи Т. Парсонс, Ю. Хабермас, А. Тихонов. Ю. Хабермас пропонує розглянути комунікативну взаємодію учасників суспільних відносин (до яких належать і державноуправлінські) як один із головних видів людської діяльності. На його думку, у сучасному світі парадигму пізнання речей має бути змінено на парадигму взаємопорозуміння між суб'єктами (як особистостями), які здатні розмірковувати і діяти та координують плани дій шляхом досягнення консенсусу з приводу того, що відбувається [17]. Т. Парсонс виділяє мінімальні відносини як стандартизовану взаємодію, у якій кожен актор функціонує, орієнтуючися на інших [8]. А. Тихонов розглядає суб'єктно-об'єктні та суб'єктно-суб'єктні зв'язки як дію і взаємодію та механізми їх регулювання, соціологічні та психологічні аспекти цих відносин і персоніфіковані соціокультурні моделі [16].

Відповідно виникають різні міркування та різні підходи до вирішення таких проблем співвідношення адміністрування і політики та до побудови партнерських відносин між публічною адміністрацією і громадянином. Науковці О. Ястремська, Л. Мажник визначили три глобальні підходи до публічного адміністрування, у яких головним є громадянин:

1. Ринково-ліберальний – сформульований на концептуальних моделях нового менеджменту, оновленого публічного адміністрування, активного впровадження в діяльність органів публічної влади інструментів та технологій, що використовуються у приватних бізнес-структурах тощо. При цьому для споживачів послуг важливим є результат, а не способи його досягнення, тому питання соціального захисту стають другорядними.

2. Ліберально-комунітаристський – розвивається в концепції політичних мереж. За такого підходу структурні взаємовідносини, що формуються між політичними інститутами держави, громадськими організаціями і окремими громадянами, є договірними, тобто вони взаємодіють як рівноправні партнери.

3. Демократичного громадянства – характеризується положеннями концепції «рецептивного (сприйнятливо) адміністрування», «партисипативного (що бере участь) менеджменту», базовими принципами яких є надійність та цілісність формування політики, участь громадян, централізація та децентралізація, відкритість і прозорість, високі етичні стандарти. Їх реалізація створює умови для кардинальних змін у взаємовідносинах між органами влади та місцевого самоврядування, їх службовцями і громадянами. Крім того, висуваються нові вимоги до публічних адміністрацій та їх діяльності [11, с. 5 – 6].

Отже, як показує практика, впровадження нових концепцій публічного адміністрування дало змогу країнам розвинутої демократії подолати відсутність

інституційного поділу влади, власності та управління, корупцію. Тому є актуальним впровадження демократичних стандартів та принципів діяльності публічних адміністрацій у роботу вітчизняних органів влади. Воно стане запорукою утвердження в Україні верховенства права, громадянського суспільства, забезпечення всебічної реалізації прав і свобод, законних інтересів громадян [6, с. 37 – 38].

Також слід зауважити, що в межах кожного підходу особливим чином формується і сфера міждисциплінарного співробітництва, позначена своєрідними «тріадами»:

- 1) нова економіка – новий менеджмент – нове публічне адміністрування;
- 2) політика і політичні мережі – інституціональний аналіз – самоврядні мережеві структури та комунікаційний менеджмент;
- 3) теорія громадянського суспільства і демократії – соціальний менеджмент – принципи автономії та субсидарності в сучасному управлінні [4, с. 6 – 7].

Слід звернути увагу на визначення, надані науковцями Н. Мельтюховою і В. Корженко, стосовно ознак концепцій, сформульованих на основі теоретичних підходів до визначення тенденцій суспільного розвитку. Порівнюючи ці три підходи, ми спостерігаємо конкуренцію між концепціями. Ринково-ліберальний підхід ґрунтується на моделях нового менеджменту, оновленого управління, ринковій моделі, де громадянин є споживачем. Ліберально-комунітаристський підхід діє в межах концепції політичних мереж і відрізняється від підходу демократичного громадянства розвитком структурних взаємовідносин між політичними інститутами держави і суспільства, рівністю між громадянами, що сприяє договірним взаємовідносинам.

Підхід демократичного громадянства має служити громадянину, а не клієнту і споживачу. Його розуміють як один із принципів громадянського суспільства, побудований на демократичному рівні, тобто йдеться про можливість громадян публічно висловлювати свою думку та позицію для роботи організованого впливу на публічні органи влади, а також обговорювати і посувати успішні соціальні проекти на державному рівні. Суспільство бажає бути почутим й отримати ефективний інструмент публічної політики для вирішення важливих проблем.

Детальніше розглянемо ліберально-комунітаристський підхід, який діє в межах концепції політичних мереж. Л. Сморгунів виділяє теорії політичних мереж, сутність яких полягає в такому:

- замість спроби редукції складності суспільства для ефективного управління вона включає в себе зростання складності як необхідну передумову вироблення політики та здійснення управління;
- відновлюються зв'язки між управлінням і політикою;
- включається моральний вимір управління і процесу підготовки та прийняття політичного рішення;
- не інститути, а зв'язки і відносини є ключовим пунктом розгляду [13].

Важливими для політичних мереж ліберально-комунітаристського підходу є взаємовідносини, пов'язані з відновленням зв'язків між управлінням і політикою.

Політичні мережі відрізняються від форм управлінської діяльності у сфері публічних потреб та інтересів, а саме:

- вони являють собою таку структуру управління публічними справами, яка пов'язує державу та громадянське суспільство. Ця структура теоретично описується й аналізується як безліч різноманітних державних, приватних, громадських організацій та установ, що мають певний спільний інтерес;
- політична мережа формується для вироблення угод у процесі обміну наявними у її учасників ресурсами, що є свідченням існування взаємної зацікавленості акторів;
- наявність спільного кооперативного інтересу;

– відсутність ієрархії та існування горизонтальних відносин, оскільки всі учасники мережі рівні з точки зору можливості формування спільного рішення;
– мережа є договірною структурою, що складається з набору контрактів, які виникають на основі узгоджених формальних і неформальних правил комунікації [2; 4, с. 9].

Фактично політична мережа повинна мати культуру консенсусу. Отже, політична мережа є системою державних та недержавних утворень у сфері політики, що взаємодіють між собою з метою досягнення згоди щодо політичного питання, з використанням формальних та неформальних певних норм. При цьому «політика та управління не можуть бути розділеними з різних причин, включаючи втрату ясності у визначенні державної служби та втрату згоди відносно того, хто уповноважений на подібні послуги...», оскільки відкрита демократична політика вимагає більшого, ніж задоволених споживачів» [12].

Відповідно концепція політичних мереж стартувала з тієї ж основної ідеї, що і новий державний менеджмент: сучасній державі не вдається задовольнити суспільні потреби, є нагальна потреба змінити ієрархічне адміністрування на нову форму управління. Але якщо державний менеджмент у пошуках нових підходів робить акцент на ринковій економіці, то теорія політичних мереж намагається враховувати комунікативні процеси постіндустріального суспільства і демократичну практику сучасних держав [4, с. 9; 14].

Отже, розглянувши концепцію політичних мереж як основну ідею, можемо зазначити, що залишається потреба в зміні ієрархічного адміністрування на нову форму управління, оскільки при цьому змінюються умови політики й управління громадськими справами в політичній сфері, відкриваються можливості мережевого підходу до політики й публічного управління, а саме співпраця з громадськими організаціями.

Унаслідок розгляду основних теоретичних підходів слід зауважити, що в межах кожного підходу особливим чином формується сфера міждисциплінарного співробітництва та зростає значення публічного адміністрування, покликаного забезпечити соціальний добробут і підвищити ефективність публічного управління.

Таким чином, удосконалення системи публічного адміністрування забезпечить утвердження України як розвиненої, правової, цивілізованої, конкурентоспроможної європейської держави з високим рівнем життя, соціальних стандартів та демократії. Ураховуючи демократичну практику сучасних держав, вважаємо найбільш доцільним застосовувати ліберально-комунітаристський підхід, який забезпечить ефективність в управлінні системи органів публічної влади.

Список використаних джерел / List of references

1. **Бакуменко В. Д.** Публічне адміністрування як процес вироблення, прийняття та виконання управлінських рішень / Бакуменко В. Д. // Наук. розвідки з держ. та муніцип. упр. : зб. наук. пр. – 2015. – № 1. – С. 8–26 [Bakumenko V. D. Publichne administruvannia yak protses vyroblennia, pryiniattia ta vykonannia upravlinskykh rishen / Bakumenko V. D. // Nauk. rozvidky z derzh. ta munitsyp. upr. : zb. nauk. pr. – 2015. – № 1. – S. 8–26].

2. **Государственная политика и управление** : учебник : в 2 ч. / под ред. Л. В. Сморгунова. – М. : Рос. полит. энцикл. (РОССПЭН), 2006. – Ч. 1 : Концепции и проблемы государственной политики и управления. – 384 с. [Gosudarstvennaya politika i upravlenie : uchebnik : v 2 ch. / pod red. L. V. Smorgunova. – M. : Ros. polit. entsikl. (ROSSPEN), 2006. – Ch. 1 : Kontseptsii i problemyi gosudarstvennoy politiki i upravleniya. – 384 s.].

3. **Деева Н. М.** Потенціал соціалізації і його регулювання в економіці: теорія, методологія, перспективи : монографія / Н. М. Деева. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2006. – 444 с. [Deeva N. M. Potentsial sotsializatsii i yoho rehuliuвання v ekonomitsi: teoriia, metodolohiia, perspektvyu : monohrafiia / N. M. Deeva. – Dnipropetrovsk : ART-PRES, 2006. – 444 s.].

4. **Зарубіжний** досвід публічного адміністрування : метод. рек. / авт. кол. :

Н. М. Мельтюхова, В. В. Корженко, Ю. В. Дідок [та ін.] ; за заг. ред. Н. М. Мельтюхової. – Київ : НАДУ, 2010. – 28 с. [Zarubizhnyi dosvid publichnoho administruvannia : metod. rek. / avt. kol. : N. M. Meltiukhova, V. V. Korzhenko, Yu. V. Didok [ta in.]; za zah. red. N. M. Meltiukhovoї. – Kyiv : NADU, 2010. – 28 s.].

5. **Мельтюхова Н. М.** Становлення і розвиток публічної адміністрації в Україні / Надія Мельтюхова // Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції : матеріали наук.-практ. конф. 17 груд. 2009 р., м. Дніпропетровськ / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. – С. 77 – 78 [Meltiukhova N. M. Stanovlennia i rozvytok publichnoi administratsii v Ukraini / Nadiia Meltiukhova // Yevropeizatsiia publichnoho administruvannia v Ukraini v konteksti yevropeiskoi intehratsii : materialy nauk.-prakt. konf. 17 hrud. 2009 r., m. Dnipropetrovsk / za zah. red. L. L. Prokopenka. – Dnipropetrovsk : DRIDU NADU, 2009. – S. 77 – 78].

6. **Методичні** підходи до організації діяльності з публічного адміністрування : наук. розробка / уклад. : Н. М. Мельтюхова, Л. В. Набока, Ю. В. Дідок ; за заг. ред. Н. М. Мельтюхової. – Київ : НАДУ, 2011. – 48 с. [Metodychni pidkhody do orhanizatsii diialnosti z publichnoho administruvannia : nauk. rozrobka / uklad. : N. M. Meltiukhova, L. V. Naboka, Yu. V. Didok ; za zah. red. N. M. Meltiukhovoї. – Kyiv : NADU, 2011. – 48 s.].

7. **Основи** управління в публічній адміністрації : матеріали дистанц. навчання, організованого Польс.-укр. Центром громадської освіти у м. Краснік (Польща). – Режим доступу : <http://www.puoer.org> [Osnovy upravlinnia v publichnii administratsii : materialy dystants. navchannia, orhanizovanoho Pols.-ukr. Tsentrom hromadskoi osvity u m. Krasnik (Polshcha). – Rezhym dostupu : <http://www.puoer.org>].

8. **Парсонс Т.** О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М. : Академ. проект, 2000. – 880 с. [Parsons T. O strukture sotsialnogo deystviya / T. Parsons. – M. : Akadem. projekt, 2000. – 880 s.].

9. **Практичний** порадник державного службовця з питань європейської інтеграції / [Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, В. В. Баштанник та ін.] ; за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. – Вип. 2. Європеїзація публічного адміністрування. – 64 с. [Praktychnyi poradnyk derzhavnoho sluzhbovtsia z pytan yevropeiskoi intehratsii / [L. L. Prokopenko, O. M. Rudik, V. V. Bashtannyk ta in.] ; za zah. red. L. L. Prokopenka. – Dnipropetrovsk : DRIDU NADU, 2009. – Vyp. 2. Yevropeizatsiia publichnoho administruvannia. – 64 s.].

10. **Про Стратегію** сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [Pro Stratehiii staloho rozvytku «Ukraina – 2020» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnia 2015 r. № 5/2015. – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>].

11. **Публічне** адміністрування : навч. посіб. / О. М. Ястремська, Л. О. Мажник. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 132 с. [Publichne administruvannia : navch. posib. / O. M. Yastremska, L. O. Mazhnyk. – Kharkiv : KhNEU im. S. Kuznetsia, 2015. – 132 s.].

12. **Савков А. П.** До проблеми осмислення теоретичних засад державного управління виборчим процесом / А. П. Савков. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/tppd/2008-4/R_5/09savupv.pdf [Savkov A. P. Do problemy osmyslennia teoretichnykh zasad derzhavnoho upravlinnia vyborchym protsesom / A. P. Savkov. – Rezhym dostupu : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/tppd/2008-4/R_5/09savupv.pdf].

13. **Сморгунов Л. В.** Сетевая методология исследования политики / Л. В. Сморгунув. – Режим доступу : <http://politanalysis.narod.ru/smorgunov2.html> [Smorgunov L. V. Setevaya metodologiya issledovaniya politiki / L. V. Smorgunov. – Rezhim dostupa : <http://politanalysis.narod.ru/smorgunov2.html>].

14. **Сморгунов Л. В.** Политические сети, информационные технологии и публичное управление: переход от концепции «e-Government» к «e-Governance» / Л. В. Сморгунув // Технологии информационного общества: интернет и современное общество : труды VIII Всерос. объединен. конф., Санкт-Петербург, 8 – 11 нояб. 2005 г. – СПб., 2005. – С. 160 – 161 [Smorgunov L. V. Politicheskie seti, informatsionnyie tehnologii i publichnoe upravlenie: perehod ot kontseptsii «e-Government» k «e-Governance» / L. V. Smorgunov // Tehnologii informatsionnogo

Theory and history of Public Administration

---

obschestva: internet i sovremennoe obschestvo : trudy VIII Vseros. ob'edinen. konf., Sankt-Peterburg, 8 – 11 noyab. 2005 g. – SPb., 2005. – S. 160 – 161].

15. **Сурмін Ю. П.** Публічне адміністрування / Ю. П. Сурмін, В. П. Трошинського // Енциклопед. слов. з держ. упр. / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка [та ін.]. – Київ : НАДУ, 2010. – 820 с. [Surmin Yu. P. Publichne administruvannia / Yu. P. Surmin, V. P. Troshchynskoho // Entsykloped. slov. z derzh. upr. / uklad. : Yu. P. Surmin, V. D. Bakumenko, A. M. Mykhnenko [ta in.] ; za red. Yu. V. Kovbasiuka [ta in.]. – Kyiv : NADU, 2010. – 820 s.].

16. **Тихонов А. В.** Социология управления. Теоретические основы / А. В. Тихонов. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Конон : Реабилитация, 2007. – 471 с. [Tihonov A. V. Sotsiologiya upravleniya. Teoreticheskie osnovy / A. V. Tihonov. – 2-e izd., dop. i pererab. – M. : Konon : Reabilitatsiya, 2007. – 471 s.].

17. **Хабермас Ю.** Моральное сознание и коммуникативное действие : [пер. с нем.] / Ю. Хабермас ; [под ред. Д. В. Скляднева]. – Изд. 2-е, стереотип. – СПб. : Наука, 2006. – 384 с. [Habermas Yu. Moralnoe soznanie i kommunikativnoe deystvie : [per. s nem.] / Yu. Habermas ; [pod red. D. V. Sklyadneva]. – Izd. 2-e, stereotip. – SPb. : Nauka, 2006. – 384 s.].

Надійшла до редколегії 10.05.18